

بررسی عوامل موثر در ادامه تحصیل و پیشرفت چهره های موفق سوادآموزی

ویدا رحیمی نژاد

۱۳۹۳

آموزش عالی از ارکان بنیادی توسعه پایدار است. کشورهای توسعه یافته عموماً به آموزش عالی نگاهی کاربردی داشته و آن را وسیله ای در جهت توسعه همه جانبه ارزیابی می کنند. به همین دلیل است که سازمان نهضت سوادآموزی به بررسی چگونگی ادامه تحصیل سوادآموزانی که در ابتدا از طریق اقدامات نهضت با سواد شده اند پرداخته است. هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل موثر بر ادامه تحصیل سوادآموزان در دوره های تحصیلی راهنمایی و متوسطه و ورود به تحصیلات دانشگاهی در کشور ایران است. شناسایی فاکتورهای موثر در پیشرفت تحصیلی چهره های موفق گامی به سوی توسعه پایدار و موجب بهبود برنامه ریزی آموزشی و تقویت بازده دوره های مختلف سازمان نهضت سوادآموزی می گردد. در این پژوهش چهره های موفق سوادآموز به کسانی اطلاق می شود که تحصیل را از کلاس های نهضت سوادآموزی شروع کرده و توانسته اند به مدارک دانشگاهی دست یابند. روش انجام این پژوهش ترکیبی دو مرحله ای بوده است و ابزار جمع آوری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته و مصاحبه پاسخ باز بوده است. حجم نمونه این پژوهش شامل ۵۲۸ چهره موفق سوادآموز از کل کشور می باشد. نتایج حاصل از پیمایش حاکی از آن است که از عوامل فردی، جنس، نگرش مثبت به ادامه تحصیل و میل باطنی در ارتباط با پیشرفت تحصیلی بوده اند، متغیر شغل که از عوامل خانوادگی می باشد با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز مرتبط بوده است، سطح درآمد چهره های موفق سوادآموز که مربوط به زمینه های اقتصادی می باشد، مرتبط با پیشرفت تحصیلی آنان نبوده است، اما در زمینه های فرهنگی می توان اظهار نمود که ۹۲.۱ درصد از خانواده های چهره های موفق نگرش مثبتی در حد خیلی زیاد و زیاد به تحصیلات دانشگاهی داشته اند و ۸۲.۳ درصد از چهره های موفق سوادآموز اظهار نموده اند که مردم محل زندگی آنان به نظرات تحصیل کردگان دانشگاهی در حد خیلی زیاد و زیاد توجه دارند، که حاکی از ارتباط زمینه های فرهنگی با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق بوده است. در خصوص زمینه های اجتماعی که شامل محل سکونت و عضویت در شوراهای محل، روستا و شهر و هیئت های مذهبی و همکاری با آن ها می باشد می توان به این نکته اشاره کرد که محل زندگی چهره های موفق سوادآموز هنگام ورود به دوره های سوادآموزی با پیشرفت تحصیلی آنان رابطه ای ندارد، اما عضویت در شوراها با پیشرفت تحصیلی مرتبط است، از عوامل آموزشی مهم در پیشرفت تحصیلی در حین دوره های سوادآموزی ۶۷.۲ درصد از نظرات چهره های موفق سوادآموز به اهمیت روش تدریس معلم و نحوه برخورد معلم اختصاص یافت است و دو عامل دیگر که شامل محتوای کتاب و همکلاسان است به ترتیب در ۱۵.۹ و ۹.۸ درصد رتبه های بعدی اهمیت قرار گرفته اند.

در مرحله بعد برای بررسی سایر عوامل موثر در ادامه تحصیل و پیشرفت چهره های موفق سوادآموز از روش کیفی و ابزار مصاحبه استفاده شد. مقوله بندی نتایج حاصله در شش گروه استقلال مالی، جلب احترام دیگران، دستیابی به توانایی استدلال منطقی، رفع نیاز خود در جامعه، نیاز به یادگیری و علاقه به یادگیری دسته بندی

شد. این مقوله ها نشانگر ارتباط عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز با سطوح مختلف نیازهای چهره های موفق سوادآموز می باشد.

در نتیجه گیری این نکته را باید یادآوری کرد که در واقع نیاز به سواد، عامل حضور چهره های موفق سوادآموزی در دوره های سوادآموزی بوده است، که در حین سوادآموزی و پس از تکمیل دوره های سوادآموزی سطوح نیازهای دیگری در آن ها بوجود آمده است و برای رفع این نیازها، چهره های موفق سوادآموز اقدام به ادامه تحصیل در مقاطع دانشگاهی کرده اند.

کلید واژه: چهره های موفق سوادآموز، پیشرفت تحصیلی، سواد، میل باطنی، نگرش، نیاز

مقدمه

آموزش عالی از ارکان بنیادی توسعه پایدار است. کشورهای توسعه یافته عموماً به آموزش عالی نگاهی کاربردی داشته و آن را وسیله ای در جهت توسعه همه جانبه ارزیابی می کنند. اما تعلیم و تربیت به معنی عام و آموزش عالی به معنای خاص را می توان در همه عرصه های علمی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جوامع توسعه یافته به وضوح دید. تاثیر آموزش و پرورش و به خصوص آموزش عالی به حدی است که هر روز شاهد دگرگونی های نوظهوری در زندگی جوامع توسعه یافته می باشیم و این همه مرهون نظام آموزشی کیفی در سطوح مختلف از جمله آموزش متوسطه و عالی است (مهاجر، ۱۳۸۵). به همین دلیل پژوهش حاضر در پی بررسی عوامل موثر بر ادامه تحصیل سوادآموزان در دوره های تحصیلی راهنمایی و متوسطه و ورود به تحصیلات دانشگاهی در کشور ایران است. به همین دلیل به بررسی و توصیف رابطه عوامل فردی، خانوادگی و زمینه های مساعد و نامساعد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی در پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموزی در سطح کشور می پردازد.

روش این پژوهش ترکیبی از نوع تبیینی و دو مرحله ای می باشد. در ابتدا با توجه به پیمایش ارتباط بین عوامل مختلف فردی، خانوادگی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و آموزشی بررسی گردید و پس از آن برای یافتن سایر عوامل موثر در ادامه تحصیل و پیشرفت چهره های موفق سوادآموز از طریق مطالعه کیفی با استفاده از ابزار مصاحبه به تبیین یافته ها پرداخته شد.

جامعه مورد مطالعه کلیه چهره های موفق سوادآموزی که تحصیلات دانشگاهی خود را تکمیل کرده اند یا دانشجویان در حال تحصیل در یکی از مقاطع دانشگاهی (فوق دیپلم، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا) می باشند و اسامی آنان در جزوه بانک اطلاعاتی چهره های موفق سوادآموزی در سال ۱۳۸۴ درج شده است. تعداد این افراد بر اساس آمار مندرج در این جزوه جمعاً ۱۳۱۴ نفر می باشد.

حجم نمونه آماری، برابر با جمعیت جامعه آماری است که جمعا ۱۳۱۴ نفر می باشند. ابزار تحقیق، پرسش نامه محقق ساخته می باشد. این ابزار شامل ۲۷ گویه است. برای هر گویه، گزینه هایی به تناسب ماهیت سوال در نظر گرفته شده است. این گویه ها بین دو تا هفت گزینه ای می باشند. روایی محتوایی ابزارها پس اصلاحات لازم مورد تایید صاحب نظران قرار گرفت. پایایی مترادف با قابلیت اعتماد و ثبات است. در پژوهش حاضر جهت بررسی واریانس سوال های پرسشنامه و سنجش پایایی ابزار، طی مطالعه مقدماتی و آزمایشی ابزار پژوهش بر روی ۳۰ نفر از گروه مذکور اجرا گردید و ضریب آلفای کرانباخ محاسبه شده ۰/۷۵ بوده است. در تحلیل توصیفی داده های حاصل از ابزار پژوهش به صورت فراوانی و میانگین ارائه داده می شود و در تحلیل استنباطی داده های پژوهش از آزمون خی دو، ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. در نهایت که تعداد ۵۲۸ نفر پرسشنامه را تکمیل نمودند.

تعریف مفاهیم

چهره موفق سوادآموز:

چهره های موفق سوادآموز به کسانی اطلاق می شود که تحصیل را از کلاس های نهضت سوادآموزی شروع کرده و توانسته اند به مدرک دیپلم و بالاتر دست یابند (بانک اطلاعات چهره های موفق سوادآموزی سراسر کشور، ۱۳۸۴).

دانشگاه:

موسسه آموزش عالی که دارای حداقل سه دانشکده یا دو دانشکده و دو آموزشکده باشد. وجه تمایز دانشگاه از سایر موسسات آموزش عالی، فعالیتان در دوره های تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد و دکترا است. دانشگاه ها با توجه به فعالیت خود به پنج گروه عمده شامل، دانشگاه جامع، دانشگاه تخصصی، دانشگاه علمی-کاربردی، دانشگاه حضوری و دانشگاه مجازی تقسیم بندی می شوند (صافی، ۱۳۸۳).

تعاریف عملیاتی

چهره های موفق:

کسانی که سواد پایه را از کلاس های نهضت شروع کرده و توانسته اند به مقاطع دانشگاهی فوق دیپلم، کارشناسی، کارشناسی ارشد دست یابند و همچنین سوادآموزی که وارد دانشگاه شده و در حال تحصیل می باشد.

عوامل فردی:

عوامل فردی متعدّدند اما در این تحقیق عوامل فردی شامل جنس، وضعیت تاهل، سن، نگرش و میل باطنی سوادآموز می باشد.

عوامل خانوادگی:

عوامل خانوادگی به متغیرهای وضعیت سواد اعضای خانواده (پدر، مادر، برادران و خواهران)، شغل پدر، تلقی از سطح درآمد خانواده، حمایت مالی خانواده و بعد خانواده (چند فرزند) و فرزند چندم خانواده بودن اطلاق می شود.

زمینه:

شرایط محیطی و بستر فعالیت و زندگی سوادآموز در طول دوره سوادآموزی در نهضت سوادآموزی و بعد از آن که در سه دسته زمینه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تقسیم شده اند:

- زمینه اقتصادی

این زمینه شامل شرایط و بستر موقعیت شغل و درآمد سوادآموز و میزان اتکا به درآمد خانواده برای انجام تحصیل می گردد.

- زمینه اجتماعی

این زمینه شامل شرایط و بستر موقعیت سوادآموز از نظر محل سکونت و زندگی و تعلقات گروهی (عضویت در شوراهای روستا و شهر، انجمن ها و هیئت های مذهبی و یا همکاری با آن ها) سوادآموز می باشد.

- زمینه فرهنگی

این زمینه شامل سوابق فرهنگی، منزلت اجتماعی، سنت های مرسوم در جامعه، خلق و خوی فرهنگی جامعه و نظام ارزشی و مدنی در خصوص باورها و نگرش ها به سواد/بی سواد/ی/ باسواد/ی موجود در بافت اجتماعی است که به عنوان زمینه های هنجاری و ارزشی، راهنمای عمل و موید اعمال بوده و به عنوان داور ارزشی موجد رفتارها و مکمل آن است.

• عوامل آموزشی

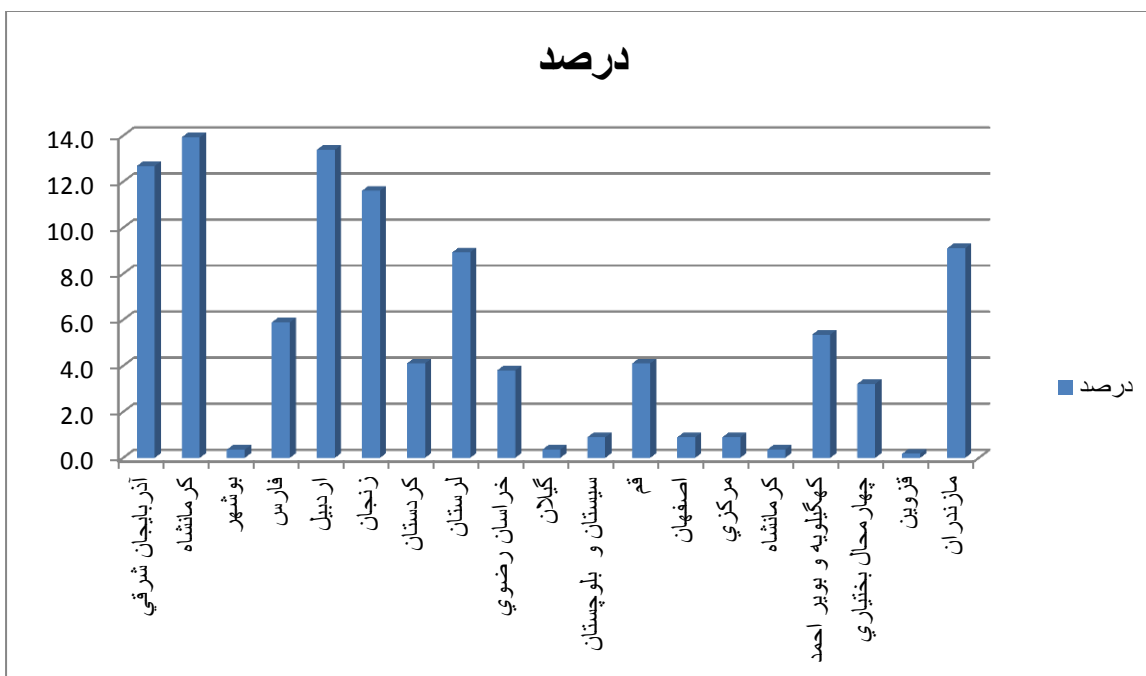
این عوامل شامل مواردی چون کتاب ها و محتوای برنامه درسی، روش تدریس و برخورد معلمان با سوادآموزان و تاثیر همکلاسان در کلاس های سوادآموزی می باشد. اطلاعات جمعیت شناسی پژوهش به شرح جدول زیر است:

جدول شماره ۴-۲. توزیع جمعیت چهره های موفق سوادآموز شرکت کننده در این پژوهش در سال ۱۳۹۳

استان	فراوانی	درصد
کرمانشاه	۷۷	۱۴/۶
اردبیل	۶۷	۱۲/۷
آذربایجان شرقی	۶۸	۱۲/۹
زنجان	۶۴	۱۲/۱
مازندران	۴۸	۹/۵
لرستان	۴۱	۷/۸
کهگیلویه و بویر احمد	۲۹	۵/۵
فارس	۳۰	۵/۷
قم	۲۳	۴/۴
کردستان	۲۲	۴/۲
چهارمحال و بختیاری	۱۸	۳/۴
خراسان رضوی	۱۸	۳/۲
اصفهان	۵	۰/۹
مرکزی	۵	۰/۹
سیستان و بلوچستان	۴	۰/۸
گیلان	۲	۰/۴
کرمان	۲	۰/۴
بوشهر	۲	۰/۴
قزوین	۱	۰/۲
جمع	۵۲۸	۱۰۰

بر اساس جدول شماره ۴-۲ تعداد کل چهره های موفق که پرسشنامه مربوطه را تکمیل نموده بودند، ۵۲۸ نفر است. همان طور که در جدول مشاهده می شود استان های کرمانشاه با (۷۷)، آذربایجان شرقی (۶۸) و اردبیل (۶۷) چهره موفق در صدر هستند و استان های قزوین با (۱)، بوشهر (۲)، کرمان (۲)، گیلان (۲)، سیستان و بلوچستان (۴)، و مرکزی و اصفهان (۵) چهره موفق، کمترین تعداد را دارند^۱.

۱. در بعضی از استان ها به دو دلیل عدم تمایل چهره های موفق به شناخته شدن و عدم امکان دستیابی به آدرس آنان، امکان تکمیل پرسشنامه ها توسط چهره های موفق بوجود نیامد.

نمودار شماره ۱. چگونگی توزیع جمعیت چهره های موفق سوادآموز شرکت کننده در این پژوهش در سال ۱۳۹۳

توزیع جمعیت نمونه بر اساس جنس

جدول شماره ۲. توزیع جمعیت نمونه به تفکیک جنس جدول شماره ۳-۴. توزیع جمعیت نمونه به تفکیک جنس

جنس	فراوانی	درصد
زن	۴۳۱	۸۱/۶
مرد	۸۷	۱۶/۹
بدون پاسخ	۱۰	۱/۹
جمع	۵۲۸	۱۰۰

جدول شماره ۳-۴، فراوانی چهره‌های موفق را به تفکیک جنس نشان می‌دهد. طبق یافته‌های پژوهش از ۵۲۸ چهره موفق بررسی شده ۴۳۱ نفر، نزدیک به ۸۱/۶ درصد افراد مورد مطالعه زن و ۸۷ نفر نزدیک به ۱۶/۹ درصد مرد هستند. قابل ذکر است که در پرسش نامه‌های تکمیل شده ۱۰ نفر (۱/۹ درصد) جنسیت خود را مشخص نکرده بودند.

توزیع نمونه به تفکیک محل سکونت

یکی از گویه های پرسشنامه در خصوص محل سکونت چهره های موفق بود. جدول زیر چگونگی توزیع نمونه به تفکیک محل سکونت را نشان می دهد.

جدول شماره ۳. توزیع نمونه به تفکیک محل سکونت

محل زندگی	فراوانی	درصد
شهر	۴۵۷	۶۸/۶
روستا	۲۰۷	۳۱/۱
بدون پاسخ	۲	۰/۳
جمع	۶۶۶	۱۰۰

بر این اساس جدول ۳ تعداد ۴۵۷ نفر از چهره های موفق شرکت کننده در این پژوهش ساکن شهر (۶۸/۶ درصد) و ۲۰۷ نفر ساکن روستا (۳۱/۱ درصد) هستند. ۲ نفر (۰/۳ درصد) به این گزینه پاسخ نداده اند.

توزیع سنی جمعیت نمونه در هنگام ورود به دوره های سوادآموزی

سن ورود چهره های موفق سوادآموزی به دوره های سوادآموزی مورد پرسش قرار گرفته و در شش گروه به شرح جدول زیر دسته بندی شدند: جدول شماره ۴-۴. توزیع نمونه به تفکیک محل سکونت

محل زندگی	فراوانی	درصد
شهر	۳۶۷	۶۹/۵
روستا	۱۶۰	۳۰/۳
بدون پاسخ	۱	۰/۲
جمع	۵۲۸	۱۰۰

بر این اساس جدول ۴-۴ تعداد ۳۶۷ نفر از چهره های موفق شرکت کننده در این پژوهش ساکن شهر (۶۹/۵ درصد) و ۱۶۰ نفر ساکن روستا (۳۰/۳ درصد) هستند. ۱ نفر (۰/۲ درصد) به این گزینه پاسخ نداده اند.

توزیع نمونه به تفکیک مدرک تحصیلی چهره های موفق سوادآموزی

چهره موفق سوادآموز در این پژوهش سوادآموزانی هستند که با حضور در دوره های سوادآموزی سازمان نهضت سوادآموزی باسواد شده و ادامه تحصیل داده اند و در حال حاضر یا دانشجو هستند یا در یکی از رشته های دانشگاهی به اخذ مدرک تحصیلی فوق دیپلم، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری نایل شده اند. فراوانی و درصد چهره های موفق سوادآموزی که در این پژوهش شرکت کرده اند به شرح جدول زیر می باشد:

جدول ۵. توزیع نمونه به تفکیک مدرک تحصیلی چهره های موفق سوادآموزی جدول ۴-۶. توزیع نمونه به تفکیک مدرک تحصیلی

چهره های موفق سوادآموزی

ردیف	تحصیلات	فراوانی	درصد
۱	دانشجو	۶۰	۴۱/۱
۲	فوق دیپلم	۱۰۵	۹/۱۹
۳	کارشناسی	۳۱۰	۷/۵۸
۴	کارشناسی ارشد	۳۸	۲/۷
۵	دکتری	۵	۹۰/
۶	بدون پاسخ	۱۰	۹/۱
	جمع	۵۲۸	۱۰۰

جدول ۴-۶ تحصیلات کنونی افراد مورد مطالعه را نشان می‌دهد. بیشتر افراد دارای تحصیلات در سطح کارشناسی هستند، که بالغ بر ۳۱۰ نفر برابر با حدود ۵۸.۷ درصد از کل جامعه نمونه را تشکیل داده است. فراوانی تحصیلات در سطح کارشناسی ارشد و دکتری ۴۳ نفر است که ۸/۱ درصد افراد را تشکیل می‌دهد. در این مورد نیز ۱۰ مورد بدون پاسخ وجود دارد.

یافته ها

بررسی متغیرهای عوامل فردی

متغیرهای عوامل فردی مورد نظر در این پژوهش شامل جنس، سن، وضعیت تاهل، نگرش و میل باطنی به سواد و تحصیلات دانشگاهی می باشد، که چگونگی ارتباط این متغیرها با پیشرفت تحصیلی به شرح زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

الف. جنس

طبق یافته‌های پژوهش از ۵۲۸ چهره موفق بررسی شده ۴۳۱ نفر، نزدیک به ۸۱/۶ درصد افراد مورد مطالعه زن و ۸۷ نفر نزدیک به ۱۶/۹ درصد مرد هستند. در واقع تعداد چهره های موفق زن اکثریت حجم نمونه را به خود اختصاص داده است.

ب. سن

بالاترین میزان سنی ورود چهره های موفق سوادآموز به دوره های سوادآموزی مربوط به گروه سنی ۱۴-۱۰ ساله با ۸۰.۱ درصد و بالاترین میزان سنی پس از آن مربوط به گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله با ۱۸.۷ درصد است.

پ. تاهل

از مجموع ۵۲۸ نفر چهره موفق شرکت کننده در این پژوهش ۴۶۳ نفر از چهره های موفق در هنگام ورود به دوره های سوادآموزی (بیش از ۸۷ درصد) مجرد و ۶۳ نفر (بیش از ۱۱ درصد) متأهل بوده اند .
به این معنی که شرکت کنندگان مجرد در دوره های سوادآموزی اکثریت قابل توجهی را به خود اختصاص داده اند.

ت. نگرش مثبت به سواد و تحصیلات دانشگاهی

داده های حاصل از پرسشنامه، نشانگر آن است که نگرش مثبت چهره های موفق سوادآموز به تحصیل ۹۸.۲ درصد در حد خیلی زیاد و زیاد و ۰.۴ در حد کم و بسیار کم بوده است، که نشانگر ارتباط نگرش مثبت چهره های موفق سوادآموز به سواد و تحصیلات دانشگاهی است.

ث. میل باطنی به ارتقاء سطح سواد

داده ها حاکی از آن است که میل باطنی چهره های موفق سوادآموزی به ارتقاء ۹۶.۵ درصد در حد خیلی زیاد و زیاد بوده و ۳.۱ درصد در حد کم و خیلی کم بوده است. ، که نشانگر ارتباط آن با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز است.

بررسی متغیرهای عوامل خانوادگی

عوامل خانوادگی مورد توجه در این پژوهش میزان سواد پدر، مادر، برادران، خوهران و سطح تحصیلات آنان، شغل پدر، سطح درآمد خانواده، حمایت مالی، بعد خانواده و فرزند چندم خانواده است. چگونگی ارتباط این متغیرها با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموزی به شرح زیر است:

الف. سواد افراد خانواده

آنچه که داده ها نشان می دهند حاکی از آن است که بیشترین میزان سطح سواد پدران چهره های موفق به سطح بی سواد (۵۸.۹ درصد) و کمترین میزان سطح سواد پدران چهره های موفق در هنگام ورود آنان به دوره های سوادآموزی به سطح دیپلم (۶ درصد) تعلق دارد. بیشترین میزان سطح سواد مادران چهره های موفق در هنگام ورود آنان به دوره های سوادآموزی متعلق به سطح بی سواد (۸۸.۳ درصد) و کمترین میزان سطح سواد آنان به سطح دیپلم (۰ درصد) تعلق دارد. آزمون خی دو نشانگر آن است که رابطه ای بین سطح سواد و میزان تحصیلات افراد خانواده چهره های موفق سوادآموز با پیشرفت تحصیلی آنان وجود ندارد.

ب. شغل پدر

با توجه به پاسخ های چهره های موفق سوادآموز، شغل پدران در چهار گروه کارگر، کشاورز، کارمند و دامدار دسته بندی شد و بیشترین فراوانی شغل پدران چهره های سوادآموز متعلق به شغل کشاورزی با ۴۷.۳ درصد و پس از آن متعلق به شغل کارگری با ۳۰.۷ درصد می باشد. کمترین فراوانی شغل پدران چهره های سوادآموز متعلق به شغل کارمندی با ۲.۳ درصد می باشد.

برای بررسی ارتباط شغل پدران با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز از آزمون خی دو استفاده شده است. مقدار خی دو در ارتباط بین پیشرفت تحصیلی با شغل چهره های موفق سوادآموز ۳۷.۰۵ با درجه آزادی

۲۸ و میزان احتمال خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است و نشان دهنده آن است که رابطه معنا دراری بین این دو متغیر وجود ندارد.

پ. سطح درآمد خانواده

حاکمی از آن است که ۶۰.۸ درصد از خانواده چهره های موفق سوادآموز شرکت کننده در این پژوهش دارای درآمد کم و خیلی کم، در هنگام ورود این چهره ها به دوره سوادآموزی بوده اند و ۲.۶ درصد از خانواده ها دارای درآمد خیلی بالا و بالا بوده اند.

برای بررسی رابطه درآمد خانواده با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز شرکت کننده در این پژوهش از آزمون اسپیرمن استفاده شد. ضریب همبستگی بین درآمد و پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز ۰.۰۶۱ و میزان خطای نوع اول از ۰.۰۵ بیشتر است و در نتیجه رابطه معناداری بین درآمد چهره های موفق سوادآموز و پیشرفت تحصیلی آنان وجود ندارد.

ت. حمایت مالی خانواده ها از چهره های موفق سوادآموز

داده ها حاکمی از آن است که ۵۶ درصد از خانواده ها در حد کم و بسیار کم از چهره های موفق در طول دوره سوادآموزی آنان حمایت کرده اند و ۳۹.۹ درصد از خانواده ها در حد خیلی زیاد و زیاد از چهره های موفق در طول این دوره حمایت کرده اند. برای بررسی رابطه بین حمایت مالی خانواده ها و پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. این آزمون با ضریب برابر ۰/۰۶۰ و میزان خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است در نتیجه همبستگی بدست آمده معنا دار نیست و نمی توان به وجود رابطه بین میزان حمایت مالی خانواده و پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز رای داد.

ث. بعد خانواده

درصد چهره های موفق که در خانواده هایی با هفت فرزند زندگی می کرده اند در بیشترین حد (۵۱.۸) می باشد و پس از آن خانواده هایی که دارای شش فرزند بوده اند، بیشترین درصد (۱۹.۱) را به خود اختصاص داده اند. مقدار خی دو برای تعیین ارتباط بین بعد خانواده و پیشرفت تحصیلی سوادآموزان برابر با ۲۲.۴۰۷ با درجه آزادی ۲۸، میزان خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است بنابراین این رابطه بین این دو معنا دار نیست.

ج. فرزند چندم خانواده

درصد فراوانی چهره های موفق که فرزند سوم خانواده بوده اند بیشترین میزان (۱۹.۵۰٪) را نشان می دهد و پس از آن چهارمین فرزند بودن خانواده بیشترین درصد فراوانی (۱۶.۸٪) را به خود اختصاص داده است. آزمون خی برابر با ۱۵.۲۴۱ با درجه آزادی ۲۴ و میزان احتمال خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است و در نتیجه رابطه معنا داری بین متغیر چندمین فرزند بودن در خانواده و پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز را نشان نمی دهد.

بررسی متغیرهای زمینه‌های اقتصادی

متغیرهای زمینه‌های اقتصادی مورد توجه در این پژوهش شامل شغل و درآمد چهره‌های موفق سوادآموز است. چگونگی ارتباط این متغیرها با پیشرفت تحصیلی چهره‌های موفق سوادآموزی به شرح زیر می‌باشد:

الف. شغل چهره‌های موفق سوادآموز

شغل چهره‌های موفق سوادآموز در هنگام ورود آنان به دوره‌های سوادآموزی مورد بررسی قرار گرفت، با توجه به پاسخ‌های آنان، مشاغل مختلف در ۶ گروه قالی بافی، خانه‌داری، بیکار، کشاورز، آزاد، چوپان و یک گروه "سایر" تقسیم‌گردید دسته‌بندی شد. گروه خانه‌داری با ۷۱.۵ درصد بالاترین میزان را به خود اختصاص داده بود. آزمون مربع کای برای بررسی رابطه شغل و پیشرفت تحصیلی اجرا شد. مقدار χ^2 دو در ارتباط بین پیشرفت تحصیلی با شغل چهره‌های موفق سوادآموز ۳۷.۰۵ با درجه آزادی ۲۸ و میزان احتمال خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است و نشان دهنده آن است که رابطه معناداری بین این دو متغیر وجود ندارد.

ب. سطح درآمد چهره‌های موفق سوادآموز

با توجه به داده‌ها، مشخص گردید که فقط ۶.۳ درصد از چهره‌های موفق سوادآموز درآمد مستقل داشته‌اند. برای بررسی چگونگی رابطه درآمد چهره‌های موفق سوادآموز با پیشرفت تحصیلی آنان از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. ضریب همبستگی بین درآمد و پیشرفت تحصیلی چهره‌های موفق سوادآموز ۰.۰۶۱ و میزان خطای نوع اول از ۰.۰۵ بیشتر است و در نتیجه رابطه معناداری بین درآمد چهره‌های موفق سوادآموز و پیشرفت تحصیلی آنان وجود ندارد.

بررسی متغیرهای زمینه‌های فرهنگی

متغیرهای زمینه‌های فرهنگی، نگرش اعضای خانواده، فامیل، محله به باسوادی و بی‌سوادی می‌باشد. داده‌ها حاکی از آن است که اعتبار تحصیل کردگان در بین خانواده، اقوام و نزدیکان چهره‌های موفق ۹۲.۱ درصد در حد خیلی زیاد و زیاد، توجه مردم محل زندگی به نظرات افراد باسواد و تحصیل کرده دانشگاهی ۸۲.۳ درصد در حد زیاد و خیلی زیاد، اعتبار تحصیل کردگان دانشگاهی بین اقوام در مراسم و نشست‌ها در حد زیاد و خیلی زیاد ۹۳.۷ درصد، اعتبار تحصیلات دانشگاهی بین دوستان و همکاران در حد ۹۵.۲ درصد در حد خیلی زیاد و زیاد بوده است و همچنین بی‌اعتباری منزلت اجتماعی جوانان فاقد تحصیلات دانشگاهی در جامعه محل زندگی چهره‌های موفق سوادآموز در حد خیلی زیاد و زیاد ۶۸.۱ درصد بوده است. درصد‌های فوق نشان دهنده اهمیت بسیار زیاد تحصیلات دانشگاهی در نزد اعضای خانواده، فامیل و افراد محله چهره‌های موفق سوادآموزی است.

متغیرهای زمینه‌های اجتماعی

متغیرهای مورد نظر برای بررسی رابطه بین زمینه‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی چهره‌های موفق سوادآموز محل سکونت و عضویت در شوراهای محله، روستا و شهر، انجمن‌ها، هیئت‌های مذهبی و یا همکاری با آن‌ها است.

داده‌ها نشانگر آن است که ۶۹.۵ درصد از چهره‌های موفق در هنگام ورود به دوره‌های سوادآموزی در شهر سکونت داشته‌اند و ۳۰ درصد در روستا ساکن بوده‌اند که البته ۰.۲ درصد محل سکونت خود را در هنگام ثبت نام در دوره‌های سوادآموزی مشخص نکرده‌اند. برای پی بردن به رابطه بین محل سکونت با پیشرفت تحصیلی از آزمون خی دو استفاده شد. مقدار خی دو برای رابطه میان پیشرفت تحصیلی و محل زندگی برابر با ۱.۹۷۸ با درجه آزادی ۳ میزان خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ است که در نتیجه رابطه بین این دو متغیر را معنا دار نشان نمی‌دهد.

از مجموع ۵۲۸ چهره موفق شرکت کننده در این پژوهش، ۱۴۶ نفر مطابق با ۲۸.۲ درصد اعلام نموده‌اند که عضو شورا بوده‌اند و ۳۶۱ نفر عدم عضویت خود را اعلام نموده‌اند که ۳.۲ درصد نیز عضویت یا عدم عضویت خود در یکی از شوراهای اعلام ننموده‌اند.

ارتباط پیشرفت تحصیلی با عضویت یا عدم عضویت چهره‌های موفق سوادآموز در شوراهای محله، روستا و شهر، انجمن‌ها، هیئت‌های مذهبی و یا همکاری با آن‌ها، با محاسبه آماره مربع کای بررسی شد. مقدار خی دو برای این ارتباط برابر با ۱۳/۸۳ با درجه آزادی ۸ میزان خطای نوع اول بیشتر از ۰.۰۵ رابطه معنا داری را بین عضویت در شورا و پیشرفت تحصیلی سوادآموزان شرکت کننده در این پژوهش نشان نمی‌دهد.

متغیرهای عوامل آموزشی

متغیرهای مورد نظر عوامل آموزشی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، شامل سه عامل روش تدریس و نحوه برخورد معلمان، محتوای کتاب‌های درسی و همکلاسان دوره سوادآموزی است. بررسی‌ها نشانگر آن است که ۶۷.۲ درصد از جمعیت نمونه روش تدریس و نحوه برخورد معلمان دوره‌های سوادآموزی را که بالاترین میزان است، عامل پیشرفت تحصیلی خود دانسته‌اند و پس از آن محتوای کتاب‌های درسی که عامل دیگر آموزشی است با ۱۵.۹ درصد و در رتبه آخر عامل همکلاسی‌های دوره‌های سوادآموزی با ۹.۸ درصد قرار گرفته‌اند. همانطور که ملاحظه می‌شود دو عامل معلم و محتوای کتاب درسی به ترتیب بیشترین ارتباط را با پیشرفت تحصیلی سوادآموزان نشان داده‌اند.

بحث

سبحانی نژاد (۱۳۹۰) معتقد است که عوامل فرهنگی زیادی در امور تحصیلی دانش آموزان به ویژه در دستیابی آن ها به آموزش عالی تاثیر دارد. عواملی چون اعتقاد جمعی جامعه به نقش علم و دانش در زندگی فردی و جمعی، نقش علم در زندگی شغلی افراد، منزلت ویژه ای که آحاد مردم برای دانشمندان و پژوهشگران قایلند و اینکه به چه میزان به نظر آن ها در زوایای مختلف اهمیت داده می شود و بسیاری از عوامل دیگر که بیانگر نوع نگرش و فرهنگ جامعه است، تاثیر زیادی بر کسب علم و ایجاد شوق به یادگیری و دانستن در بین جوانان خواهد داشت. پژوهش حاضر نیز ارتباط بین زمینه های فرهنگی و پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموزی را تایید می کند. به نحوی که ۹۲.۱ درصد از چهره های موفق سوادآموز اعتبار تحصیل کردگان در بین خانواده، اقوام و نزدیکان را در حد خیلی زیاد و زیاد و ۹۵.۲ درصد از چهره های موفق سوادآموز اعتبار تحصیلات دانشگاهی را در بین دوستان و همکاران در حد خیلی زیاد و زیاد دانسته اند.

حسینی (۱۳۶۶) به این نکته دست یافت که افرادی که در شیراز یا در پایتخت سکونت داشته اند، از موفقیت تحصیلی بیشتری برخوردار بوده اند و بین محل سکونت و محل تحصیل قبل از دانشگاه و موفقیت تحصیلی در دانشگاه رابطه وجود دارد ولی پژوهش حاضر چنین رابطه ای را تایید نکرده است.

رودباری (۱۳۸۴) معتقد است که بین جنس، تحصیلات و شغل پدر و مادر، سن با نتیجه کنکور (قبول-رد) ارتباط وجود دارد، پژوهش حاضر رابطه بین جنس و شغل پدر با پیشرفت تحصیلی را تایید نموده است، اما رابطه بین تحصیلات پدر، مادر و سن ورود چهره های موفق سوادآموز به دوره های سوادآموزی با پیشرفت تحصیلی آن ها تایید نشده است.

طباطبایی (۱۳۸۵) در پژوهش خود متوجه گردید، که سهم زنان در کنکور سراسری به مراتب بیشتر از مردان است و او عوامل موثر بر این روند را به عواملی چون بدست آوردن پول، درآمد زایی بیشتر، اهمیت جامعه به تحصیلات دانشگاهی نسبت داده است، در پژوهش حاضر نیز درصد فراوانی چهره های موفق سوادآموز زن بالغ بر ۸۱.۶ درصد که در مقابل درصد فراوانی چهره های موفق سوادآموز مرد ۱۶.۹ است، که نشان دهنده سهم بیشتر زنان در بین چهره های موفق سوادآموز است. از طرفی پژوهش حاضر نیز رابطه بین عواملی چون بدست آوردن پول و درآمد زایی بیشتر با پیشرفت تحصیلی را تایید می کند.

بزرگی (۱۳۷۹) در پژوهش خود تحت عنوان علل موفقیت دانش آموزان مقطع متوسطه بند پی غربی به این نکته اشاره می کند که میزان تاثیر اقتصاد خانواده در موفقیت دانش آموزان در حد بالایی نیست، یافته های پژوهش حاضر نیز رابطه ای بین اقتصاد خانواده و موفقیت دانش آموزان نیافته است.

نتیجه گیری

این پژوهش به روش ترکیبی و دو مرحله ای می باشد به این صورت که در ابتدا با استفاده از پیمایش داده ها جمع آوری و تجزیه و تحلیل گردیدند و سپس در مرحله دوم برای کشف سایر موارد از روش کیفی با ابزار مصاحبه استفاده شد تا نتایج حاصله تبیین گردد.

با بررسی های که از طریق پیمایش در خصوص ارتباط عوامل مختلف فردی، خانوادگی، فرهنگی، اقتصادی و آموزشی صورت پذیرفت، مشخص گردید که در عوامل فردی جنس را عامل مهمی دانست، چرا که ۸۱.۶ درصد از چهره های موفق شرکت کننده در این پژوهش زن بوده اند^۲، همچنین ۸۰.۱ درصد از چهره های موفق در دوره های سنی ۱۴-۱۰ ساله وارد دوره های سوادآموزی شده اند که ۱۸.۷ درصد در دوره سنی ۱۹-۱۵ ساله و ۷ درصد در دوره سنی ۲۴-۲۰ قرار داشته اند. این مطلب گویای آن است که افراد بین ۱۰-۱۹ ساله که تحت پوشش سازمان نهضت سوادآموزی قرار گرفته و به مدارک عالی دانشگاهی دست یافته اند، درصد بالایی را به خود اختصاص داده اند. نگرش مثبت و میل باطنی چهره های موفق هر دو عامل مهمی در پیشرفت تحصیلی آنان به ترتیب با ۹۸.۲ درصد و ۹۶.۵ درصد در حد خیلی زیاد و زیاد بوده اند.

در خصوص عوامل خانوادگی می توان به این نکته اشاره کرد که سواد افراد خانواده که شامل پدر، مادر، خواهران و برادران می باشد رابطه ای با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز نداشته است، چرا که پدران بی سواد ۵۸.۹ درصد را به خود اختصاص داده اند که از این میان ۲۵.۶ درصد سواد قرآنی داشته اند، به این معنا که قادر به خواندن آیات قرآن بوده ولی توانایی خواندن متون فارسی را نداشته اند. ۸۸.۳ درصد از مادران چهره های موفق سوادآموزی نیز بی سواد بوده اند که از این درصد ۸.۷ درصد دارای سواد قرآنی بوده اند. سطح درآمد خانواده نیز رابطه ای با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق نداشته است زیرا که ۶۰.۸ درصد از خانواده های چهره های موفق دارای درآمد کم و خیلی کم بوده اند و ۵۶ درصد از چهره های موفق سوادآموزی در حد خیلی کم و کم از حمایت مالی خانواده هایشان برخوردار بوده اند. بعد خانواده نیز رابطه ای با پیشرفت تحصیلی چهره های موفق نداشته است چرا که اکثریت چهره های موفق مطابق با ۵۱.۸ درصد به خانواده هایی ۷ نفر به بالا تعلق داشته اند، اما شغل خانواده با پیشرفت تحصیلی چهره ها ارتباط داشته است.

بررسی زمینه های اقتصادی نشان داد که بین شغل و سطح درآمد چهره های موفق سوادآموز هنگام ورود به دوره ها رابطه ای وجود ندارد. اما در زمینه های فرهنگی که نگرش اعضای خانواده، فامیل و محله به باسواد و بی سوادی مورد نظر بوده است، می توان اظهار نمود که ۹۲.۱ درصد از خانواده های چهره های موفق در حد بسیار زیاد و زیاد نگرش مثبتی به تحصیلات دانشگاهی داشته اند و ۸۲.۳ درصد از چهره های موفق سوادآموز

۲. فراوانی درصد فوق با آمار عملکرد سازمان نهضت سوادآموزی در سنوات گذشته مناسبت دارد (سالنامه آمار سوادآموزی، ۱۳۹۲).

اظهار نموده اند که مردم محل زندگی آنان به نظرات تحصیل کردگان دانشگاهی در حد بسیار زیاد و زیاد توجه دارند.

در خصوص زمینه های اجتماعی که شامل محل سکونت و عضویت در شوراهای محل، روستا و شهر و هیئت های مذهبی و همکاری با آن ها است، می توان به این نکته اشاره کرد که محل زندگی چهره های موفق سوادآموز هنگام ورود به دوره های سوادآموزی با پیشرفت تحصیلی آنان رابطه ای ندارد، اما عضویت در شوراها با پیشرفت تحصیلی مرتبط است، ۳۲.۵۵ درصد از چهره هایی که موفق به اخذ مدرک کارشناسی ارشد و دکتری شده اند، عضو شورا یا انجمن محل زندگی بوده یا با آنان همکاری داشته اند.

از عوامل آموزشی مهم در پیشرفت تحصیلی در حین دوره های سوادآموزی ۶۷.۲ درصد از نظرات چهره های موفق سوادآموز به اهمیت روش تدریس معلم و نحوه برخورد معلم اختصاص یافت است و دو عامل دیگر که شامل محتوای کتاب و همکلاسان است به ترتیب با ۱۵.۹ و ۹.۸ درصد در رتبه های بعدی اهمیت قرار گرفته اند.

در مرحله بعد برای یافتن سایر عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی از روش کیفی و ابزار مصاحبه استفاده شد. پس از مقوله بندی نتایج حاصله از مصاحبه عوامل موثر در شش گروه استقلال مالی، جلب احترام دیگران، دستیابی به توانایی استدلال منطقی، رفع نیاز خود در جامعه، نیاز به یادگیری و علاقه به یادگیری دسته بندی شد. این مقوله ها نشانگر ارتباط عوامل موثر در پیشرفت تحصیلی چهره های موفق سوادآموز با نیازهای مختلف آنان می باشد. برای تبیین این یافته ها تعاریف نیاز و سطوح مختلف انواع نیازها مورد بررسی قرار گرفت.

نیاز در واقع تمایلی است که در ارتباط با یک هدف، موضوع یا در پاسخ یک محرک به صورت درونی و گاهی بیرونی در موجود زنده به وجود می آید (رابینز، ۱۳۷۷). آبراهام مازلو در نظریه سلسله مراتب نیازها مطرح می سازد که در درون هر انسان پنج دسته از نیاز وجود دارد که به ترتیب اولویت در ارضاء شدن عبارتند از:

۱. نیازهای فیزیولوژیکی: شامل گرسنگی، تشنگی، خواب، مسائل جنسی و سایر نیازهای فیزیکی می باشد.
۲. نیازهای ایمنی: شامل حمایت شدن، داشتن پشتوانه، ثبات و امنیت در مشکلات، خطرات فیزیکی عاطفی و کاری و غیره می گردد.
۳. نیازهای اجتماعی: شامل ارتباطات اجتماعی، عاطفه، محبت، عشق و احساسات و موضوعاتی از این قبیل می گردد.
۴. نیاز به احترام یا عزت نفس: این نیاز به دو بخش تقسیم می شود: احترام درونی و بیرونی—احترام درونی شامل عزت نفس، استقلال و ترقی و پیشرفت و احترام بیرونی شامل مقام، موقعیت، شهرت و غیره می شود.

۵. نیازهای خودشکوفایی: شامل خلاقیت و نوآوری و دستیابی به استعدادهای بالقوه و شکوفا نمودن آن ها می گردد (رابینز، ۱۳۷۷، ص. ۱۲).

مازلو مجموعه دیگری از نیازهای فطری را نیز معرفی کرده است که نیاز به شناختن و فهمیدن است. این نیاز در اواخر نوباوگی و اوایل کودکی پایدار می گردد.

آلدرفر در دانشگاه یل با مطالعه نظریه مازلو (سلسله مراتب نیازها) تلاش کرد تا آن را به صورتی دقیق تر با تحقیقات تجربی ارتباط دهد. نتیجه این بررسی به تدوین نظریه ای انجامید که نظریه "ای-آر-جی" نامیده شد. آلدرفر نیازهای انسان را به دو دسته تقسیم کرد: نیازهای زیستی یا وجودی، نیازهای وابستگی یا ارتباط و نیازهای رشد. نیازهای وجودی در مقابل نیازهای وابستگی، و نیازهای رشد در مقابل نیاز به خود شکوفایی مازلو قرار دارد.

در تقسیم بندی مازلو نیازها به صورتی دقیق از یکدیگر تفکیک شده اند. ولی در نظریه "ای-آر-جی" چنین استنباطی وجود ندارد. در سلسله مراتب نیازها، نخست باید یک نیاز بصورت کامل ارضاء شود تا شخص به مرتبه بالاتر قدم بگذارد. برای مثال در حالی که یک نفر نیازهای مربوط به هستی و داشتن ارتباط با دیگران را ارضاء می نماید، می کوشد تا مراحل رشد را هم طی کند، یا امکان دارد که فرد بصورت همزمان در پی تامین هر سه نیاز برآید (رابینز، ۱۳۷۴، ص. ۳۲۷).

با در نظر گرفتن نتایج حاصل از روش کیفی و تعریف نیاز و همچنین سطوح مختلف انواع نیازها، عواملی که باعث پیشرفت تحصیلی چهره های موفق شده است، تبیین گردید. آنچه که مسلم است هر چند که چهره های موفق سوادآموز از نظر مالی در فشار و تنگنا قرار داشته اند ولی نیازهای فیزیولوژیکی آنان برطرف شده و برای ارضاء سایر نیازهای خود از جمله نیازهای ایمنی (رسیدن به استقلال مالی)، نیازهای اجتماعی (تبادل نظر با افراد در محیط دانشگاهی) و نیاز به احترام تلاش کرده اند. البته همانطور که آلدرفر ابراز کرده است، مشخص گردید که نیازها به صورت سلسله مراتبی که مازلو ابراز کرده است، ارضاء نشده اند و همزمان فرد در تلاش برای ارضاء نیازهای خود در چند سطح مختلف به عنوان مثال سطح ایمنی، اجتماعی و نیاز به احترام بوده است.

در نتیجه گیری، این نکته را باید یادآوری کرد که در واقع نیاز به سواد، عامل حضور چهره های موفق سوادآموزی در دوره های سوادآموزی بوده است، اما این نیاز پس از تکمیل دوره های سوادآموزی نه تنها که برطرف نشده است، بلکه تشدید نیز شده است. چرا که بعضی از چهره های موفق سوادآموز ابراز نموده اند که در ابتدا تصمیم به تکمیل دوره های سوادآموزی داشته اند ولی پس از تکمیل متوجه شده اند که این میزان سواد،

نمی تواند نیاز آن ها را برطرف کند، به همین دلیل ادامه تحصیل داده و در هر مرحله نیز متوجه شده اند که این نیاز هنوز بر جای خود باقی است.

در واقع هر چند که پس از تکمیل دوره های سوادآموزی، سازمان نهضت سوادآموزی نقشی در ادامه تحصیل و پیشرفت تحصیلی سوادآموزان نداشته است، ولی به نظر می رسد که در طول دوره سوادآموزی، نیازهای مختلفی را در چهره های موفق سوادآموز بوجود آورده و یا در صورت وجود، نیازها را تشدید کرده است، اگر به داده های حاصل از گویه "کدامیک از عوامل زیر در ایجاد علاقه به تحصیل و نیز ادامه تحصیل شما بیشتر موثر بوده است؟" توجه شود، مشخص می گردد که چهره های موفق سوادآموز روش تدریس و نحوه برخورد معلمان را در اولویت قرار داده اند و سپس محتوای کتاب های درسی را. بنابراین می توان به این نتیجه رسید که این دو عامل می توانند در ایجاد سطوح مختلف نیاز در چهره های موفق سوادآموز و همچنین تشدید آن نیازها نقش داشته باشند.

منابع

بانک اطلاعات چهره های موفق سوادآموزی سراسر کشور. (۱۳۸۴). سازمان نهضت سوادآموزی.

بزرگی، علی اصغر. (۱۳۷۹). بررسی علل موفقیت دانش آموزان مقطع متوسطه بند پی غربی در کنکور سراسری و المپیاد ادبی در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ از دیدگاه دانش آموزان و دبیران و قبول شدگان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.

حسینی، علی اکبر. (۱۳۶۶). "بررسی برخی ویژگی های پذیرفته شدگان دانشگاه شیراز در سال تحصیلی ۶۳-۶۲ و مقایسه نسبی آن با پذیرفته شدگان سال تحصیلی ۵۶-۵۵." مجله علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه شیراز، دوره دوم، شماره دوم.

رودباری، مسعود. (۱۳۸۴). بررسی فراوانی و عوامل موثر در نتیجه دانش آموزان حوزه پیش دانشگاهی استان سیستان و بلوچستان در کنکور سراسری سال ۱۳۸۴. سازمان آموزش و پرورش استان سیستان و بلوچستان.

سبحانی نژاد، مهدی. (۱۳۹۰). بررسی عوامل موثر بر موفقیت دانش آموزان دوره متوسطه استان یزد در کسب رتبه نخست ورود به دانشگاه های کشور طی سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۸ از دیدگاه آنان. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان یزد.

صافی، احمد. (۱۳۸۳). راهنمای تحصیلی در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی ایران (راهنمای موفقیت در کنکور). تهران: انتشارات روان.

طباطبایی یزدی، مژگان. (۱۳۸۲). مطالعه روند افزایش دانشجویان دختر نسبت به پسر و سهم عوامل موثر بر این روند. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد رودهن.

مهاجر، علی رضا. (۱۳۸۵). متغیرهای فردی و آموزشی موثر بر پیشرفت تحصیلی. پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.